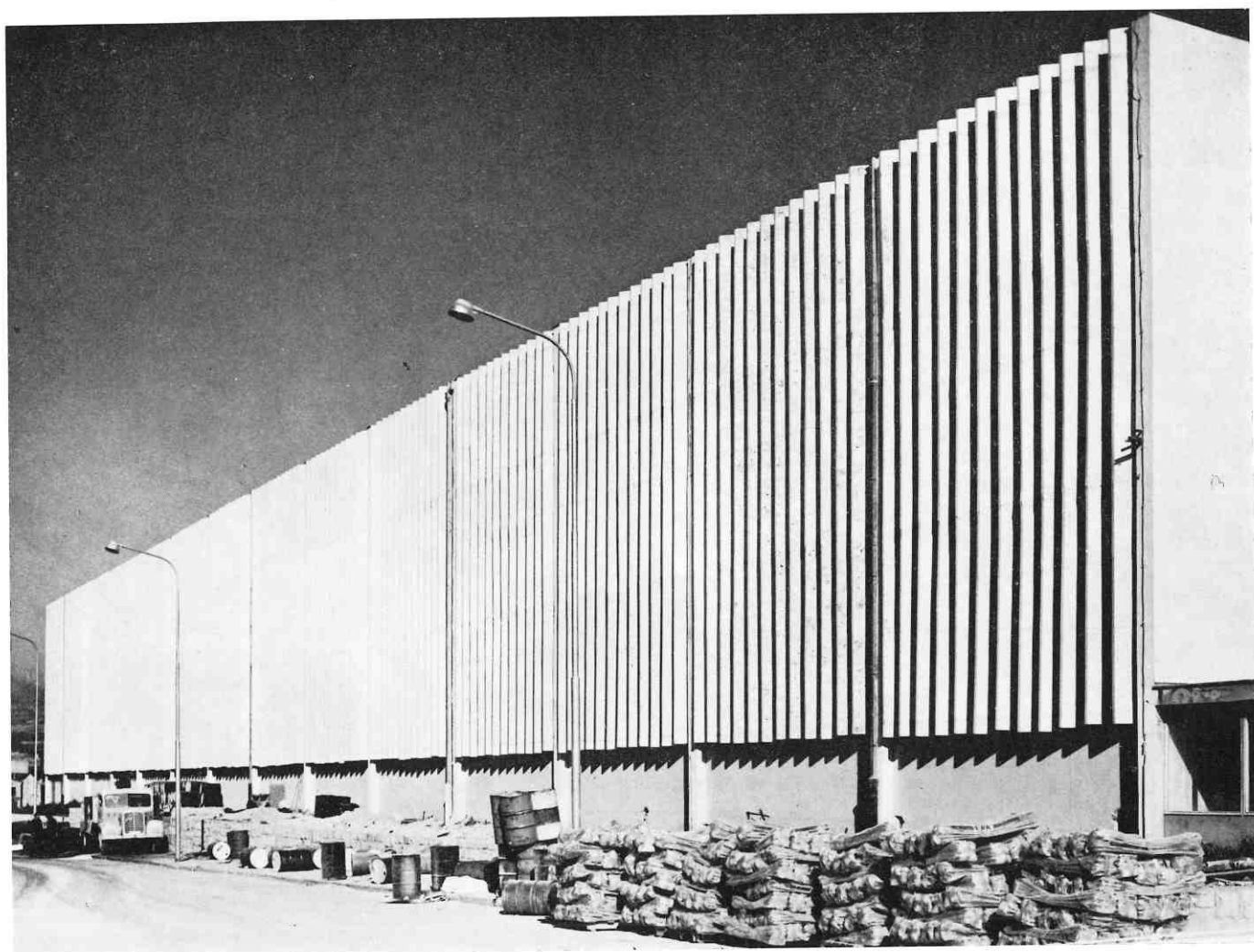

**arhitektura
lovre
perkovića**

duško
kečkemet

Četrdeset godina stvaranja nekoga arhitekta dovoljno je da se uoči njegovo djelo, njegov stil i njegova vrijednost.

Uzme li se u obzir da se od ukupno oko 50 izvedenih radova inž. arh. Lovre Perkovića oko 25 ističe zamašnošću, kompleksnošću i zanimljivošću arhitektonske problematike, onda je to veoma plodan i zanimljiv opus. Ali time, ipak, Perkovićevo stvaranje nije završeno, jer baš njegovi projekti i ostvarenja posljednjih 5—6 godina uvod su u najzanimljiviju i, uvjeren sam, arhitektonski najkvalitetniju fazu njegova djelovanja.

Lovro Perković izraziti je Dalmatinac, Mediteranac, čovjek najuže vezan uz regionalni ambijent (rođen u Splitu 1910), a da ta značajka nije sadržajno i idejno ograničila njegovo stvaralaštvo, već mu je, štoviše, pridonijela. Presudno je bilo i Perkovićevo stručno školovanje u Pragu (diplomirao 1935), gdje je neizbrisivo upio ideje svjetske avangarde, jer je tada Prag bio među najistaknutijim žarištima moderne arhitekture, zato što su ideje Loosa, Gropiusa, Le Corbusiera i van der Rohea u njemu nailazile na prijemljivo i plodno tlo. Spomenuo bih uzgred da se većina splitskih arhitekata u razdoblju između dvaju ratova školovala baš u Pragu, što se odrazilo i na građevnoj fizionomiji predratnog i poratnog Splita.

Prvi Perkovićevi projekti i prve izvedbe nosili su izraziti pečat te avangardne (tada nazvane »socijalne«) arhitekture. Naročito je Corbusierov utjecaj očit u kubističkim rješenjima, u izričitoj funkcionalnosti, ali i u očitim likovnim ostvarenjima u praksi. Od diplomskoga školskog projekta Doma kulture (Prag 1935), vile na Bačvicama (Split 1936) i od izvedene stambene kuće (Split 1939), pa do neostvarenih projekata velikih objekata, nebodera u Sušaku (1935) i hotela »Ambasador« u Splitu (suautor Budimir Pervan 1936), dosljedna je i metodički provedena Perkovićeve ideja sklada u suprotstavljanju pravih i oblikih linija i volumena, vertikalna i horizontalna. Odlike su tih građevina geometrijski purizam, suzdržavanje od svega literarnog i tradicionalnog, uz karakteristični stilski pečat epohe, ali imaju i izrazite stvaralačke značajke.

U skladu sa »socijalnom« i »humanom« funkcionalnošću zgrade, već se u tim ranim Perkovićevim radovima zapaža i razvijeni smisao za urbanističko-prostorna rješenja.

Iako u to doba napredan, ali ipak ponešto dogmatičan, »funkcionalistički« stil nije omogućavao daljnji razvitak. I Gropius i Corbusier nalazili su daljnje stvaralačke mogućnosti u proučavanju i prihvaćanju tradicionalnog i regionalnog faktora, a Mies van der Rohe u krajnje dosljednom korištenju i oblikovanju suvremenih građevnih materijala: armiranog betona, stakla i aluminijska.

Arh. Lovro Perković našao se između dvaju idejnih usmjerenja: inženjersko-funkcionalnog i onog sa sklonošću za likovnim, tradicionalnim i ambijentalnim. Ne ograničavajući se ni jednom od tih struja kao kalupom, pošao je dalje vođen i iskustvom konstruktora sklonog najsuvremenijim tehničkim rješenjima i senzibilnošću čovjeka određenoga kraja i određene tradicije. Stoga će u Perkovićevim ostvarenjima prevladavati sad jedan, a sad drugi princip, a da ipak svako od njih nosi njegov osobni prepoznatljivi pečat. Najbolji putokaz u tome bili su mu uvijek čovjek, društvo i njihove potrebe — pa su već time zastranjanja bila gotovo nemoguća, a kompromisi s nekim negativnim suvremenim kratkotrajnim trendovima minimalni.

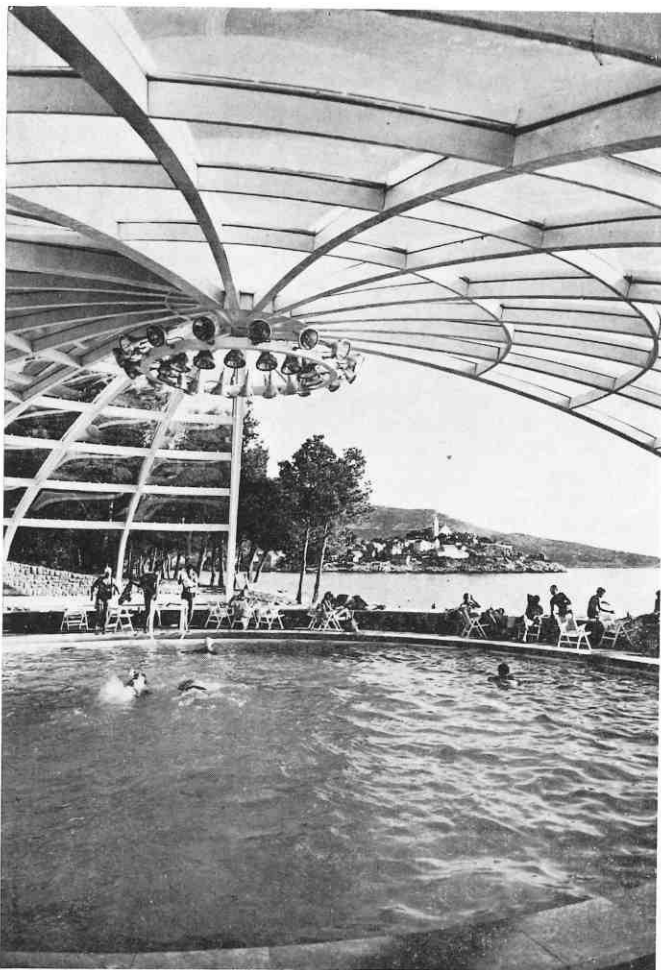
Iako arhitekt, Perković je specijalizirao visokogradnju i uvijek je pokazivao osobitu sklonost i rutinu u tehnološkim građevnim rješenjima, pa i istraživanjima. Faktor statike bio je u njegovome radu ravnopravan faktor estetike. Još god. 1949. dobio je na jugoslavenskom natječaju prvu nagradu za montažni tip međukatne tavanice nazvan »tip Perković«.¹ Udio konstruktora prevlada i u njegovu lučkom skladištu u Gružu (1947) i u plivačkom bazenu s tribinama za 3000 gledalaca, također u Gružu (1953), pod koje je ekonomično, ali i veoma smiono, uklopio hotel sa 220 kreveta.² Daljnja je razrada te teme već antologijski plivački bazen hotela u Primoštenu (1968) s pokretnim prozirnim krovom.³ Isti istraživački duh odaje poslovna zgrada u Ulici prvoboraca, u Splitu (1956), kojoj se pročelje sastoji od montažnih betonskih okvira i od stakla.⁴ Ali krajnju čistoću i ljepotu funkcije odaje zapadno pročelje tvornice termoprerađivača »Jugoplastike«, u Splitu (1968), s gotovo glazbenim ritmom čistih okomica. Da Perković nije zatajio kao stvaralac ni u općoj poplavi »ekonomično-funkcionalnih« sanduka, najčešće neprilagođenih ni našem čovjeku ni urbanom ambijentu, dokazuju dvije tipske zgrade nazvane URBS 4 i URBS 5 (1958), serijski građene duž čitave obale, od Pule do Herceg-Novoga (premda to nisu njegova izrazito individualna ni najvrednija djela). Dok prvu od njih autor uspijeva izdvojiti od monotonih građevnih stambenih košnica istaknutim horizontalama lodža i prozora, stvarajući ih u geometrijski jednostavan i čist ok-

¹ Naše građevinarstvo, 1949, br. 9—10.

² Arhitektura i urbanizam, br. 5, str. 40—41.

³ Arhitektura i urbanizam, 1968, br. 53—54; Der Aufbau, Beč, 1973, br. 8; Deutsche Bauzeitschrift, 1973, br. 1, str. 87—88.

⁴ Arhitektura, 1961, br. 3—4.

vir, drugu, dugačku zgradu raščlanjuje u šest vertikalnih elemenata, izmjeničnim horizontalama svijetlih i tamnih pojaseva, odupirući se tako, među prvima, monotoniji golemih stambenih blokova.⁵ Pozitivan odnos arhitekta Lovre Perkovića prema lokalnoj graditeljskoj baštini došao je do izražaja u više njegovih projekata. On je osjetljiv i na ambijent i na lokalnu tradiciju, ali tradiciju ne shvaća kao kompromis, kao ustupak kulturnoj baštini, već kao kreativnu nadgradnju. Sretan je kad uspije projektirati zgradu koja će se uklopiti u neki stari okoliš, ali je to ipak suvremeno arhitektonsko djelo, a ne tek slikovita historicistička scenografija. Strah pred romantičnim tradicionalizmom kao da je u njemu ipak jači od straha pred tehnicističkim funkcionalizmom.

Jedan od prvih Perkovićevih projekata, nastalih 1935, odmah nakon završetka studija, bila je polumontažna obiteljska kuća, namijenjena našoj

primorskoj regiji. Između dvaju bočnih kamenih zidova, sa svim vidljivim značajkama tradicionalnog ručnog zidanja i s karakterističnim stepeništem s balaturom, također od rustičnoga kamena, uklopio je polumontažne armiranobetonse elemente izrazito suvremenog stila. Time je istakao važan princip odnosa novoga prema starome: ne imitiranje, već asociiranje tradicije.

Dosljedno tome principu izveo je novi Pomorski tehnikum u Dubrovniku.⁶ U to vrijeme (1951), kad se očijukanje s regionalnim nasljeđem smatralo malograđanštinom i »literaturom«, a ne suvremenom naprednom arhitekturom, kad su malobrojni pojedinci u nas (poput Neidhardta) uzalud dokazivali potrebu veze s graditeljskom baštinom, Perković je projektirao građevinu u vrlo osjetljivoj blizini Dubrovnika, na Lapadu, koja je odmah uspjela da se harmonično stopi i s lokalnim pejzažem i s tradicionalnom arhitekturom. Unatoč funkcionalnom rasporedu unutrašnjosti, najsuvremenijem obliku i rasporedu prozorskih otvora, uspio je, primjenom tradicionalnih građevnih materijala — kamena i kupa kanalice — nenametljivom horizontalom i nekim detaljima (poput tradicionalnih, nešto stiliziranih, dimnjaka) postići asocijaciju dubrovačke ladanjske kuće.

Poštivanje graditeljske baštine i starog oplemenjenog ambijenta došlo je još više do izražaja u Perkovićevoj adaptaciji »Hotela Dubrovnika« u srcu Dubrovnika (1946). Staru kuću pjesnika Gundulića prilagodio je novoj svrsi, oblikujući u dvorištu novi prostor, ali istaknuvši ipak obiteljsku kapelicu kao kulturnu i graditeljsku vrijednost. Sklad tradicionalnog i suvremenog pokazuje i obiteljska kuća na Firulama u Splitu (1958).

U historijskom i specifičnom okolišu hvarske luke projektirao je hotel »Adriatic« (1967), prilagodivši pročelje zgrade ostalim historijskim građevinama ne samo građevnim materijalom — kamen — već i smirenim rasporedom jednakih prozora. U to su pročelje ukomponirani krovni pergulati od suvremenoga materijala i uvučeno horizontalno prizemlje.

Autor je, svakako, bio mnogo više vezan tradicijom pri temeljitoj rekonstrukciji hotela »Palace« u Hvaru (1969), pa je sačuvalao staro zidano pročelje, ali je u kamene prozorske okvire uklopio nove četvorokriline »grilje«. Primjenjujući moderne građevne materijale (pleksistaklo i sl.), uspio je ipak sačuvati tradicionalni pečat u svojoj njevovnoj funkcionalnosti i plemenitosti.

Bez obzira na navedene sklonosti prema regionalnom i tradicionalnom, arhitekt Lovro Perković projektirao je i ostvario najistaknutija i najindivi-

⁵ Arhitektura i urbanizam, 1961, br. 71.

⁶ Arhitektura, 1961, br. 1—2, str. 44; Čovjek i prostor, br. 101, str. 3.

dualnija svoja djela u suvremenim urbanim aglomeracijama. Na tim višekatnim gradnjama, izvedenima najsuverenijim građevnim materijalima i u duhu suvremene tehnologije, mogla je njegova inženjerska specijalnost najbolje doći do izražaja, a jednako tako i njegova karakteristična osobna crta: oblikovanje čistim geometrijskim i krajnje jednostavnim linijama, plohami i materijalima. Ali, ipak, on će malokad obliku žrtvovati funkciju, suvremenoj tehnici humani faktor.

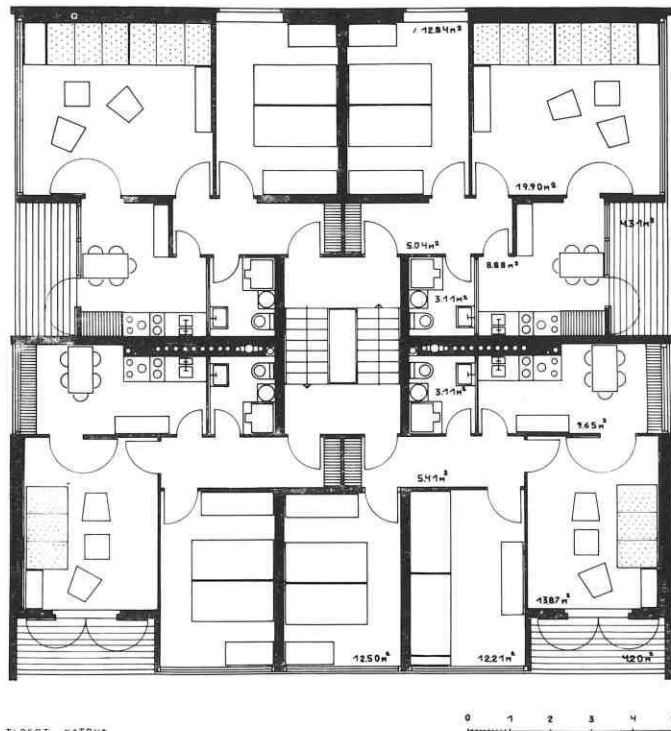
U pregledu novije arhitekture u Splitu ostat će zabilježena Perkovićeva stambena zgrada u Ulici Lole Ribara (1953). U vrijeme opće izgradnje »perforiranih sanduka«, on čitavo pročelje — s vanrednim pogledom na gradsku luku — pretvara u saće pravokutnih lođa s kliznim plastičnim žaluzinama.⁷

I slijedeća njegova velika stambena zgrada u Parku Emanuela Vidovića (1954) očiti je doprinos splitskoj suvremenoj arhitekturi.⁸ Štoviše, pripada onim malobrojnim građevinama pedesetih godina koje će biti vrijedno zapamtiti. Ta dugačka sedmorokatnica ostvarena je s dva karakteristična pročelja od kojih se zapadno sastoji, također, od uvučenih balkonskih lođa, ali ih je projektant veoma smiono trokutasto uvukao, da bi ostakljeni zid prostorija bio bolje osunčan s jugozapada. To je tipičan primjer kako humana funkcija izaziva ne samo nova rješenja, nego i istaknute estetske vrijednosti. Smještaj zgrade u pozadini parka ambijentalno joj posebno pridonosi.

I hotel »Marjan« (1963) jedan je od najzapaženijih splitskih građevina, a pobudila je interes i u širim domaćim i stranim stručnim krugovima.⁹ Njezin je autor za to ostvarenje dobio i »Nagradu Viktora Kovačića« (1964).

Na prvi pogled se u toj zgradi prepoznaje Perkovićev projekt: geometrijska čistoća volumena i linija, »olakšavanje« građevne mase kontinuiranim balkonima, kontrapost horizontalnog i vertikalnog objekta i sl. Građevinar je pomogao arhitektu smionom konstrukcijom čitava građevnog kubusa na uskoj središnjoj osovini.

Hotel »Marjan« nov je likovno-građevni akcent gradske luke i grada uopće; postao je jedan od karakterističnih urbanih znakova, gotovo simbol. Pa ipak su ocjene o njemu vrlo dispartne. Sta-

TLOCRT KATOVA

novite se kritike odnose na urbanistički aspekt te istaknute građevine. Splitska je luka, naime, po svome prirodnom i historijsko-urbanističkom izgledu, toliko osjetljiv okvir da je svaka novija građevna interpolacija riskantna. Ali usporedimo li Perkovićev hotel »Marjan« s predratnom palačom bivše Banovine na istoj zapadnoj obali, neosporna je prednost prve. Perkovićev hotel teško se uklapa u tradicionalni pejzaž splitske luke jedino svojim izrazito modernim oblicima i materijalima. (Djelomična obloga betonskih zidova kamenim pločama nije bitno izmijenila problem.) Projektant hotela podredio se planerima urbanističkog rješenja splitske zapadne obale, koje taj pojas namjenjuje »suvremenim« i »funkcionalnim« građevinama uz primjenu »suvremenih« građevnih materijala, što je općenito izazvalo stanovitu disonancu u staroj splitskoj luci. (Moglo bi se govoriti i o forsiranoj primjeni nekih »suvremenih« materijala koji često u funkciji nisu dosegli vrijednost starih: npr. vrućina zbog velikih ostakljenja, slab otpor plastičnih žaluzija balkona naletima vjetrova i sl.).

⁷ Arhitektura, 1960, br. 1—2, str. 46.

⁸ Arhitektura, 1960, br. 1—2, str. 45; Arhitektura i urbanizam, 1960, br. 2, str. 18; Čovjek i prostor, br. 88—89, str. 1; L'Architecture d'aujourd'hui, 1959, br. 87.

⁹ Čovjek i prostor, 1963, br. 127; Arhitektura, 1965, br. 89; Arhitektura i urbanizam, 1967, br. 45—46; Deutsche Bauzeitschrift, 1965, br. 5, str. 717—720.

Slično urbanističko, a ne arhitektonsko pitanje potiče i najistaknutija i najljepša zgrada Perkovićeve, kažimo tako, geometrijskog stila (u smjeru Miesa van der Rohea, a ne kasnijega Le Corbusiera), poslovni soliter u Ulici Rade Končara u Splitu (1964). Ta trinaestorokatnica kristalno je čista arhitektura antologijske vrijednosti i u općim nacionalnim razmjerima.¹⁰ Iako projektirani (za autora tipični) horizontalni objekt nije izveden, visoki je soliter svojom elegancijom i jednostavnom funkcionalnošću postao jedan od najzapaženijih punktova nove silhuete Splita. Ali je u tome baš, na žalost, i njegova negativna urbanistička značajka. Blagom sinklinalom prirodne silhuete Splita gledanog s mora dominira diskretna vertikala zvonika katedrale. Građevni volumeni, a pogotovu vertikale, s obje strane morale bi se postepeno dizati, prateći uspon tla. A Perkovićev soliter (a zatim i slijedeća dva) ruši tu blagu prirodnu i tradicionalnu urbanu liniju. Jednako se nameće u pozadini stare gradske luke promatrane sa zapadne obale. Ali to je zapravo greška urbanista, a ne arhitekta.

Sjevernu i južnu stranu solitera Perković je gotovo dematerijalizirao potpunim ostakljenjem, dok istočnom i zapadnom stranom prevladavaju dva bijela uspravna pojasa, zapravo nosači zgrade obloženi kamenim pločama. Iako to kameno opločenje jedva asocira na tradicionalne regionalne građevne materijale, ono ipak pridonosi, svojom vertikalom i svojom bjelinom, općoj »čistoći« arhitekture. Ali koliko god je ta Perkovićeve zgrada koncipirana u duhu suvremene internacionalne arhitekture (s odjecima van der Rohea) uočljivi su i individualni estetski momenti.

Mislim da je taj soliter autorov krajnji domet u toj fazi stvaranja. Dosljedno općem novijem strujanju u suvremenom urbanizmu i arhitekturi, a u želji da se opet pronađu prekinute spona s tisućljetnim graditeljstvom, i Perković se sve više nadahnjuje bogatom našom urbanističkom i graditeljskom baštinom.

Simptomatično je da u traženju veze s pozitivnim rezultatima tradicionalnoga regionalnog urbanizma i arhitekture Perković više ne upotrebljava tradicionalne građevne elemente, čak ni građevne materijale (poput kamena, kao većina ostalih), već se nadahnjuje općom idejom toga graditeljstva. On i dalje primjenjuje čiste geometrijske volumene, čak i ravne krovove, upotrebljava suvremeni građevni materijal (armirani beton, staklo i metal) a s baštinom uspostavlja samo simbolične i asocijativne dodire.

Takav je u cjelini vrlo zanimljiv i općenito dobro primljen Perkovićev hotelski kompleks »Marina

¹⁰

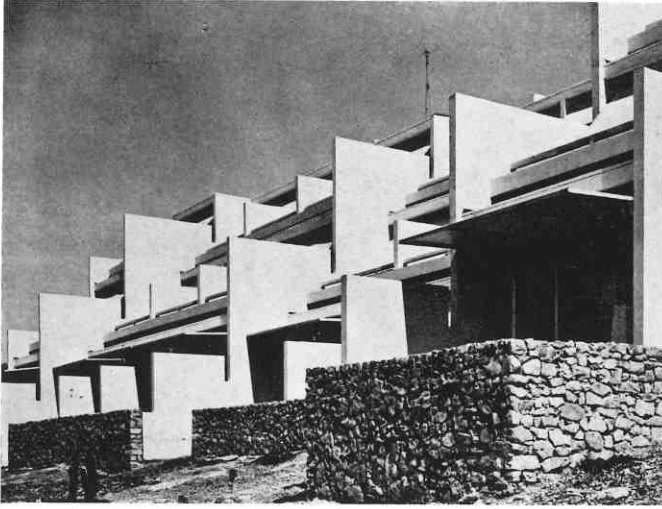

lučica« kod Primoštena (1971).¹¹ Umjesto goleme kubične hotelske zgrade, koja se ne bi mogla uklopiti u niski valoviti i pitoreskni krajolik, projektant podiže jedinstveni ali raščlanjeni kompleks jednokatnih i dvokatnih položenih manjih građevina. One su projektirane po zajedničkom stilskom modulu, ali variraju veličinama i visinama. Prilagođene su, osim toga, blagoj kosini terena, tvoreći dva koncentrična luka. Time je postignuta željena intimnost stanovanja gostiju, a ujedno — što je naročita kvaliteta — ostvareno je prisjećanje na tradicionalno primorsko naselje, razvedeno u volumenima, ali koncentrirano u čitavoj masi i prilagođeno brežuljku ili prirodnoj padini. Zbog toga imamo općenito skladan dojam naselja, a takav nemamo u nedalekom hotelskom naselju Radučići (uključivši i Perkovićeve dvije previše teške zgrade iz 1968).

¹¹ Arhitektura, 1972, br. 115; Čovjek i prostor, 1972, br. 236 (11), str. 1, 6—7; Bauwelt, Berlin, 1975, br. 15, str. 449—454; Architecture Française, 1974, br. 387—388; Deutsche Bauzeitschrift, 1972, br. 12, str. 2417—2420.

Turistički kompleks »Marina lučica« podignut je na šumovitoj obali nasuprot vanredno slikovitom Primoštenu, pa je pogled iz gotovo svake hotelske sobe usmjeren na tu jedinstvenu urbanističku umjetninu, koja tim obogaćuje i samo turističko naselje, ali ga ujedno postavlja u mnogo kritičniji i odgovorniji položaj.

»Marina lučica« jedan je od najljepših i najprivlačnijih hotelskih kompleksa na našoj obali i može biti putokaz u daljnjoj izgradnji za razliku od brojnih mastodontskih projekata, neusklađenih s realnim potrebama, a pogotovo ne s našim vrijednim pejzažom i jednako vrijednom — ali nikako monumentalnom — urbanističkom tradicijom. Isti princip — ne oponašanja, već stvaralačkog asociiranja tradicionalnih graditeljskih vrijednosti — primijenio je Lovro Perković pri projektiranju stambene uglovnice na Mejama u Splitu (1973, suautor Josip Stubnja). Ta nevelika zgrada, na vrlo osjetljivom položaju jedinstvenoga splitskog podmarjanskog šetališta, dobila je na slikovitosti i na intimnosti raščlanjivanjem u manje kubične elemente, isturivanjem i uvlačenjem stambenih,

balkonskih i krovnih dijelova, pa daje dojam sinteze i sklopa tradicionalnih kućica splitskoga starog grada ili njegovih predgrađa, a i splitskih vila iz predratnog razdoblja. Uvjeran sam da je to najzanimljiviji i najkvalitetniji stambeni objekt u gradu sagrađen nakon oslobođenja. On sasvim odgovara težnjama posljednjih godina da se gradska arhitektura — posebno stambena — oslobodi bezličnih golemih položenih ili uspravnih perforiranih sanduka, a da ipak ne zapadne u još opasniji historicizam.

Navedimo na kraju i dva Perkovićeve još neizvedena projekta, što pokazuju njegove novije stilске i idejne preokupacije.

Prvi je idejni projekt zgrada splitskih tehničkih fakulteta u novom dijelu grada (1970). Unatoč stanovitoj monumentalnosti osnovnih građevnih masa, postignuta je slikovitost i urbanistička privlačnost raščlanjivanjem građevnog tkiva i variranjem pravokutnih i oblikih oblika.

Drugi je idejno rješenje odmarališta JNA u Krvacima, u Makarskom primorju (1975, suautor Omer Nikšić). U atraktivnom podbiokovskom krajoliku razveo je projektant i taj hotelski sklop u slikovito i humanizirano naselje, kojemu će se daljnje vrijednosti moći uočiti i ocijeniti tek nakon izvedbe.

Je li moguće odrediti jedinstvenu fizionomiju građevnog stvaralaštva Lovre Perkovića, uzimajući u obzir vrlo široke stilске i sadržajne raspone njegova četrdesetogodišnjeg rada: od korbizijeovskog kubičnog oblikovanja, preko vanderroeovske čistoće funkcije, oblika i materijala, do slikovite asocijativnosti tradicionalnoga regionalnog gradi-

teljstva i gradogradnje? Upravo ta *nedogmatičnost* jedna je od glavnih i prepoznatljivih značajki Perkovićeve arhitekture.

Unatoč širokom stilskom rasponu i vidljivoj evoluciji u radu, za Lovru Perkovića karakteristična je ujedno i *dosljednost* u osnovnim arhitektonsko-inženjerskim principima oblikovanja i gradnje, u primjeni suvremenih materijala i poštivanju suvremenih estetskih i tehnoloških principa. Čak je i pozitivnim vrijednostima regionalne baštine prilazio, vidjeli smo, *nekompromisno*; senzibilno, ali ne sentimentalno.

Taj je arhitekt — s mnogim značajkama urbanista — osjetljiv za moderna arhitektonska strujanja, za funkcionalnost građevine, za suvremene građevne materijale, ali također i za tradiciju i za urbane i pejzažne ambijentalne vrijednosti. On je ujedno Mediteranac i Evropljanin, umjetnik i tehničar, tradicionalist i avangardist, individualist i disciplinirani suradnik. Unatoč neskrivenim težnjama prema likovnim rješenjima, nikad ne zalazi u dekorativnost, već uvijek ostaje *inženjer* (u dobrom smislu toga pojma).

U obrazloženju »Nazorove nagrade« za životno djelo 1976. sažeta je ocjena i vrijednost Perkovićeve djela:

»Kvalitete Perkovićeve arhitekture očituju se u svim bitnim odrednicama arhitektonskog djela: njegova je arhitektura progresivna od prvih školskih radova pa do današnjih projekata, ona je ambijentalna jer regionalnu komponentu uključuje u suvremeni izraz, njegova je arhitektura funkcionalna i konstruktivistička u traženju optimalnih upotrebnih i graditeljskih rješenja.«

stubište hotela «marjan» u splitu (1963)
hotelsko naselje «marina lučica» kod primoštena (1971)

47

